

El mapa com a font d'informació històrica

Assignatura: Mètodes i tècniques per a la recerca històrica

UAB Universitat Autònoma de Barcelona
Servei de Biblioteques

Sumari

- Característiques d'un mapa
- Els documents cartogràfics com a font d'informació històrica:

  Informació sobre l'evolució i els canvis del territori

  Informació sobre el context històric i cultural
- Casos pràctics:

  Col·lecció Mapes de la Guerra Civil (Cartoteca UAB)

  Lever-nivelé de la place de Barcelona (1823-1827) (Cartoteca ICGC)

  Barcelona darrera mirada (Arxiu Històric de la Ciutat)
- Recursos cartogràfics a la xarxa

Característiques d'un mapa

Un mapa és una **interpretació selectiva, abstracta i simbòlica** d'un territori i les seves distribucions geogràfiques.

- **Selectiva**: s'escull la informació que ha d'aparèixer al mapa, no es reprodueix la totalitat dels elements existents.
- **Abstracta**: els elements informatius es representen com abstraccions geomètriques de la realitat (punts, línies i zones).
- **Simbòlica**: s'apliquen signes i símbols que permetin diferenciar visualment els diferents objectes geogràfics.

Els documents cartogràfics com a font d'informació històrica

Evolució i canvis del territori

Evolució i canvis del territori

Tarragona 1668

Tarragona 1880

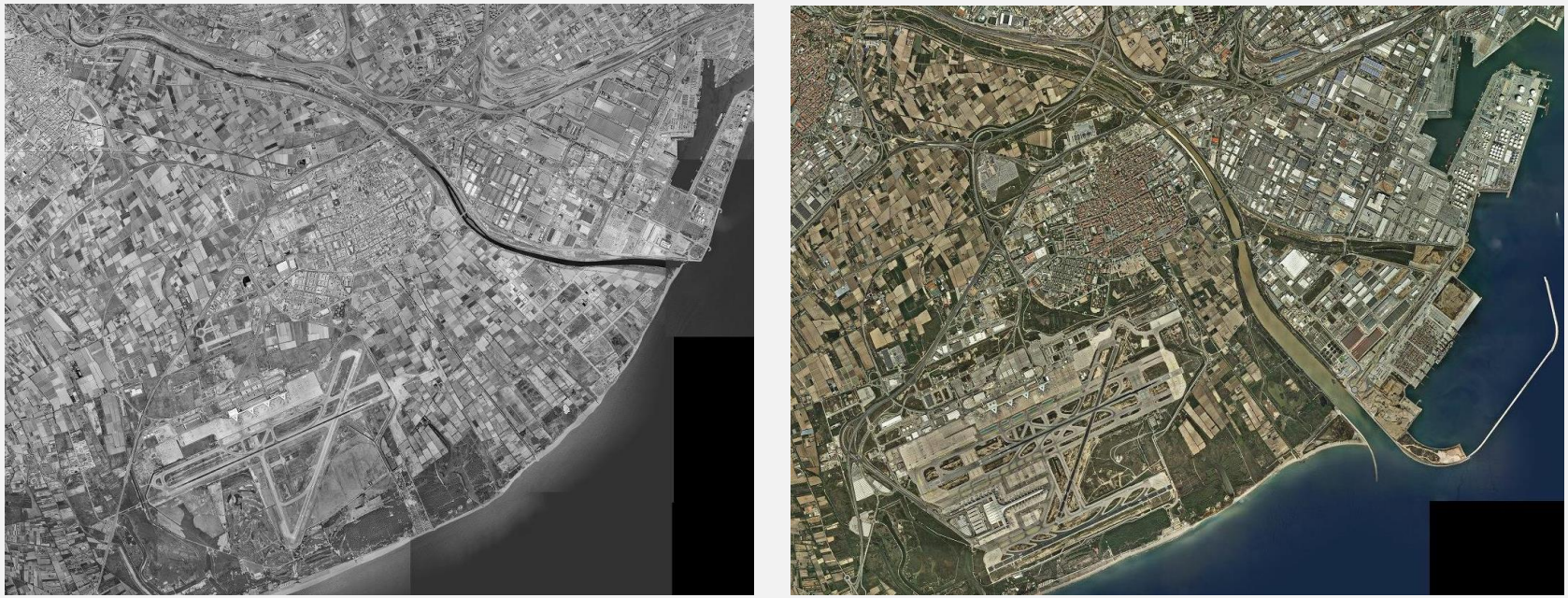

Tarragona 1958

Tarragona 2020

Evolució i canvis del territori

Ortofotomapes zona desembocadura del riu Llobregat: esquerra 1994, dreta 2015

Canvis territorials en documentació del segle passat al
Vissir de l'ICGC

Els documents cartogràfics com a font d'informació històrica

Context històric i cultural

Els documents cartogràfics com a font d'informació històrica

El mapa és la representació per excel·lència de l'espai, però existeixen altres aspectes no lligats únicament a l'espai que condicionen la seva lectura:

- Representació de les idees: diferents **visions del món** (religió, cultura).
- Representació del **poder**: estats, fronteres, minories.
- Altres **interessos propagandístics**: economics, politics, etc.

La realització tècnica del mapa, basada en càlculs científics, li dona una aparença d'objectivitat que no sempre és real.

Context històric i cultural

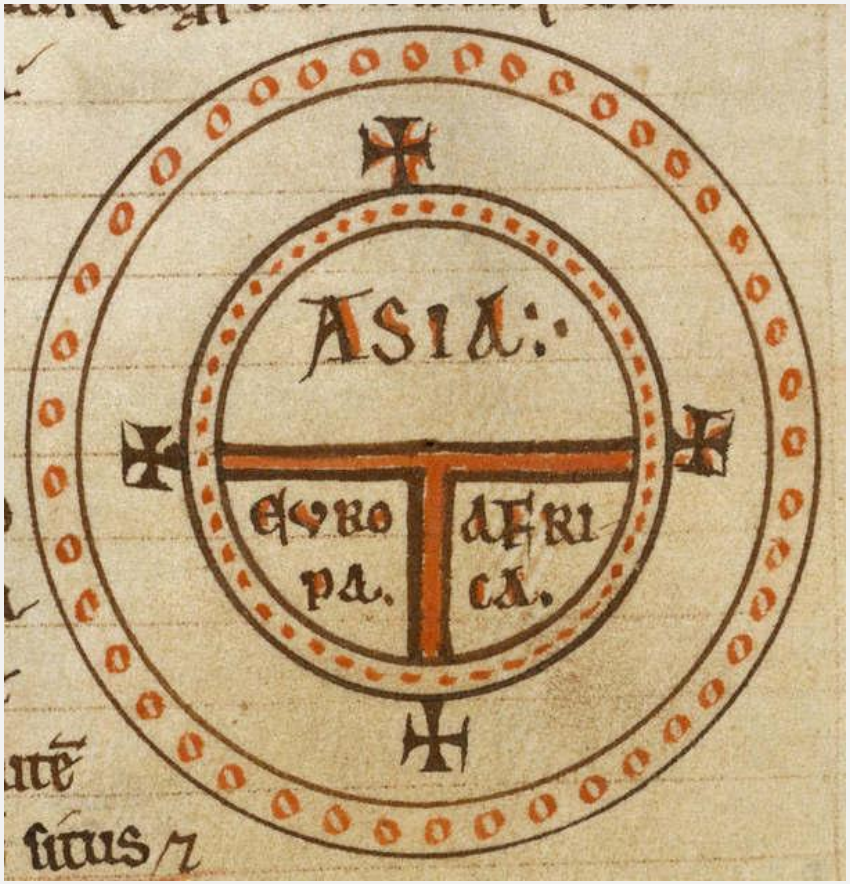
Visions del món

Context històric i cultural

Ptolomeu, any 150

Context històric i cultural

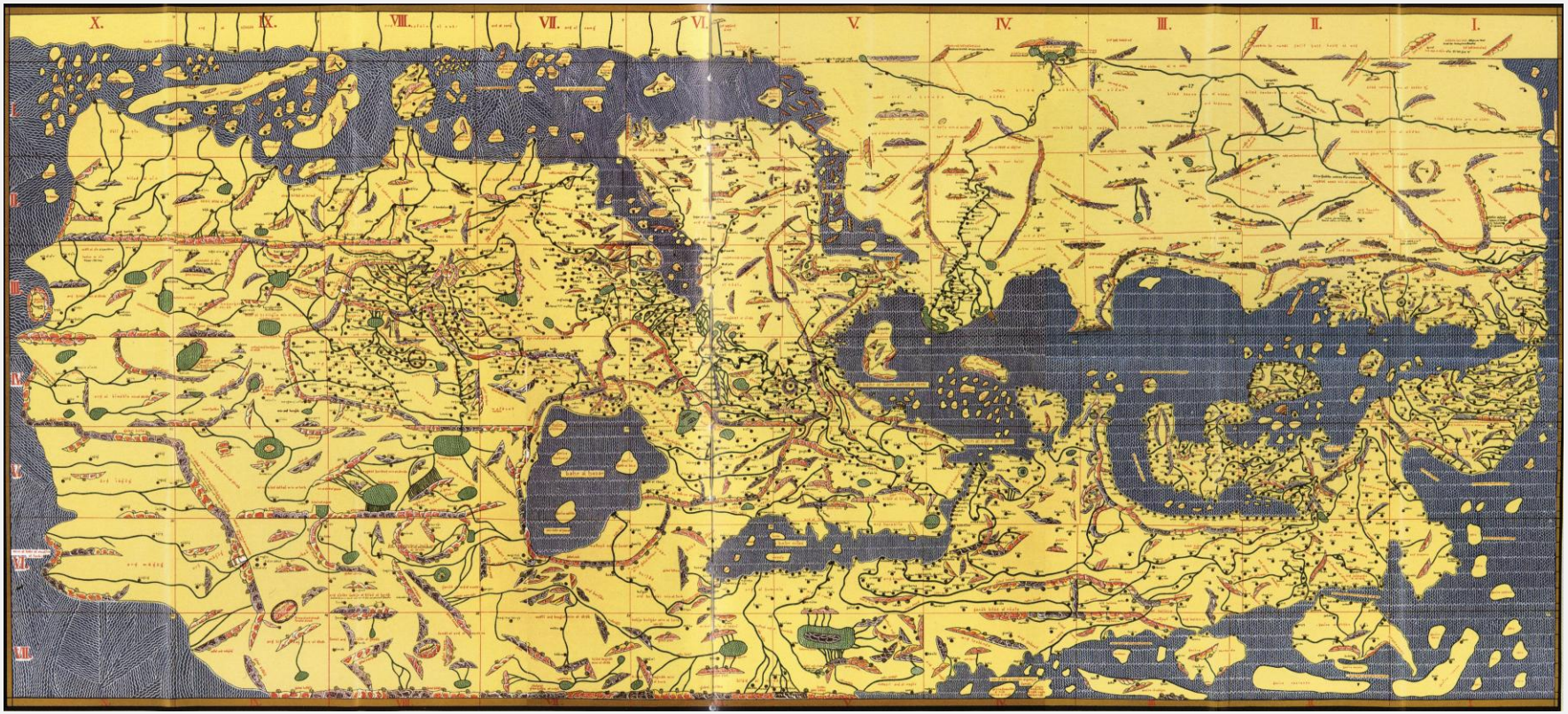

Mapamundi en T-O, Sant Isidor de Sevilla, any 636

Mapa de Hereford, cap el 1300

Context històric i cultural

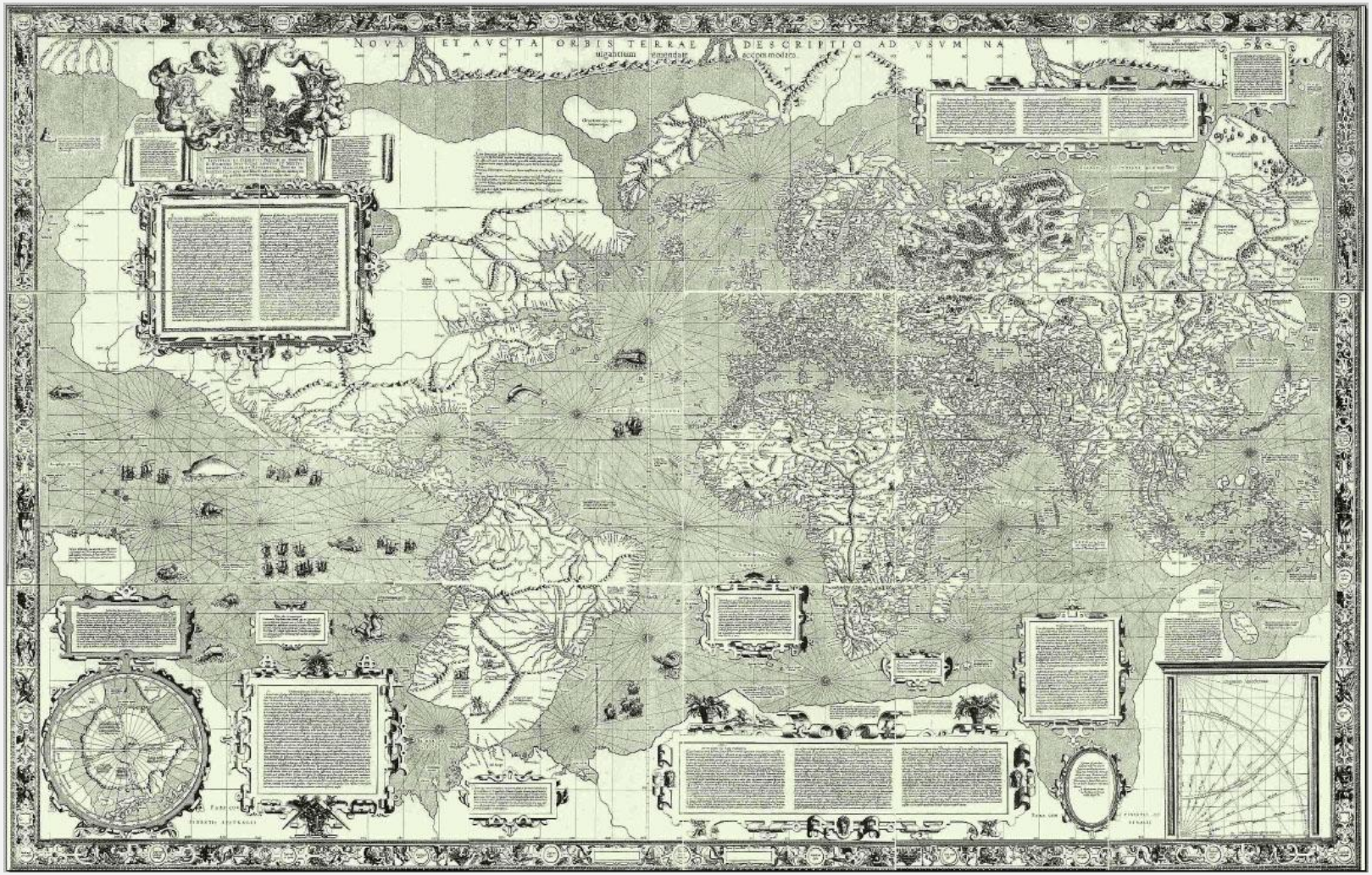

***Tabula Rogeriana*. Muhammad al-Idrisi, 1154**

https://ca.wikipedia.org/wiki/Tabula_rogeriana

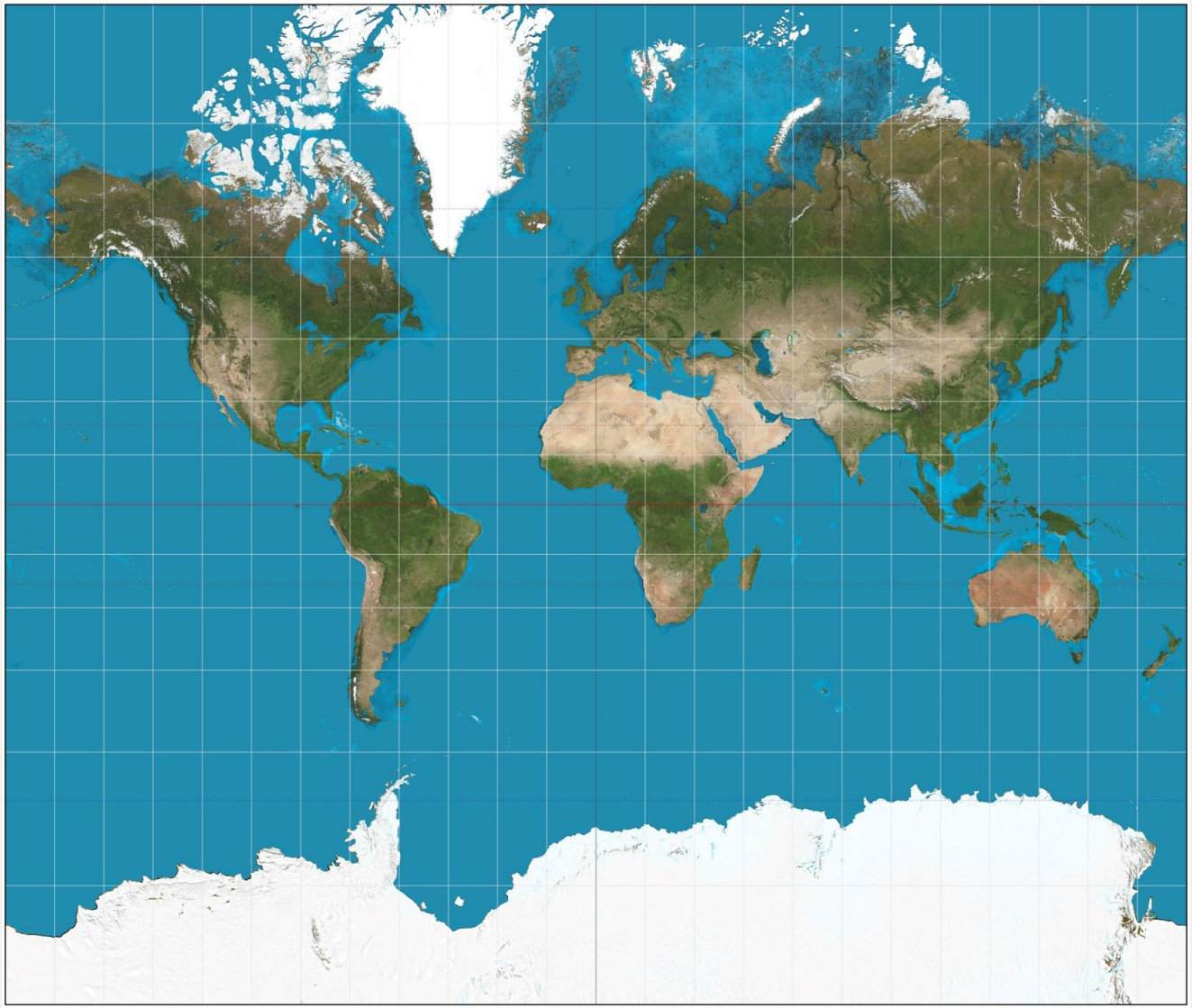
https://fr.wikipedia.org/wiki/Tabula_Rogeriana

Context històric i cultural

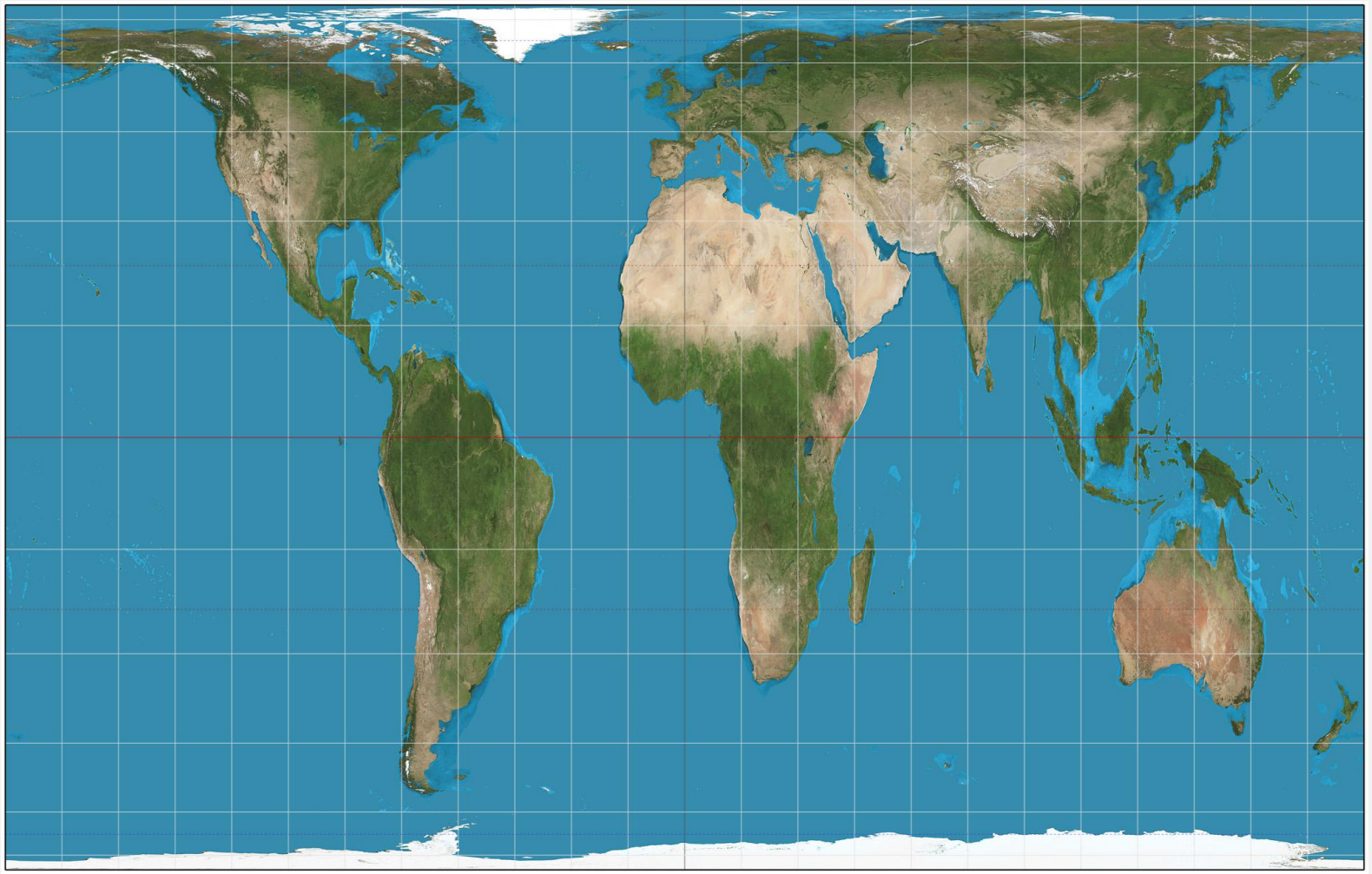
Mapamundi de Mercator, 1569

Context històric i cultural

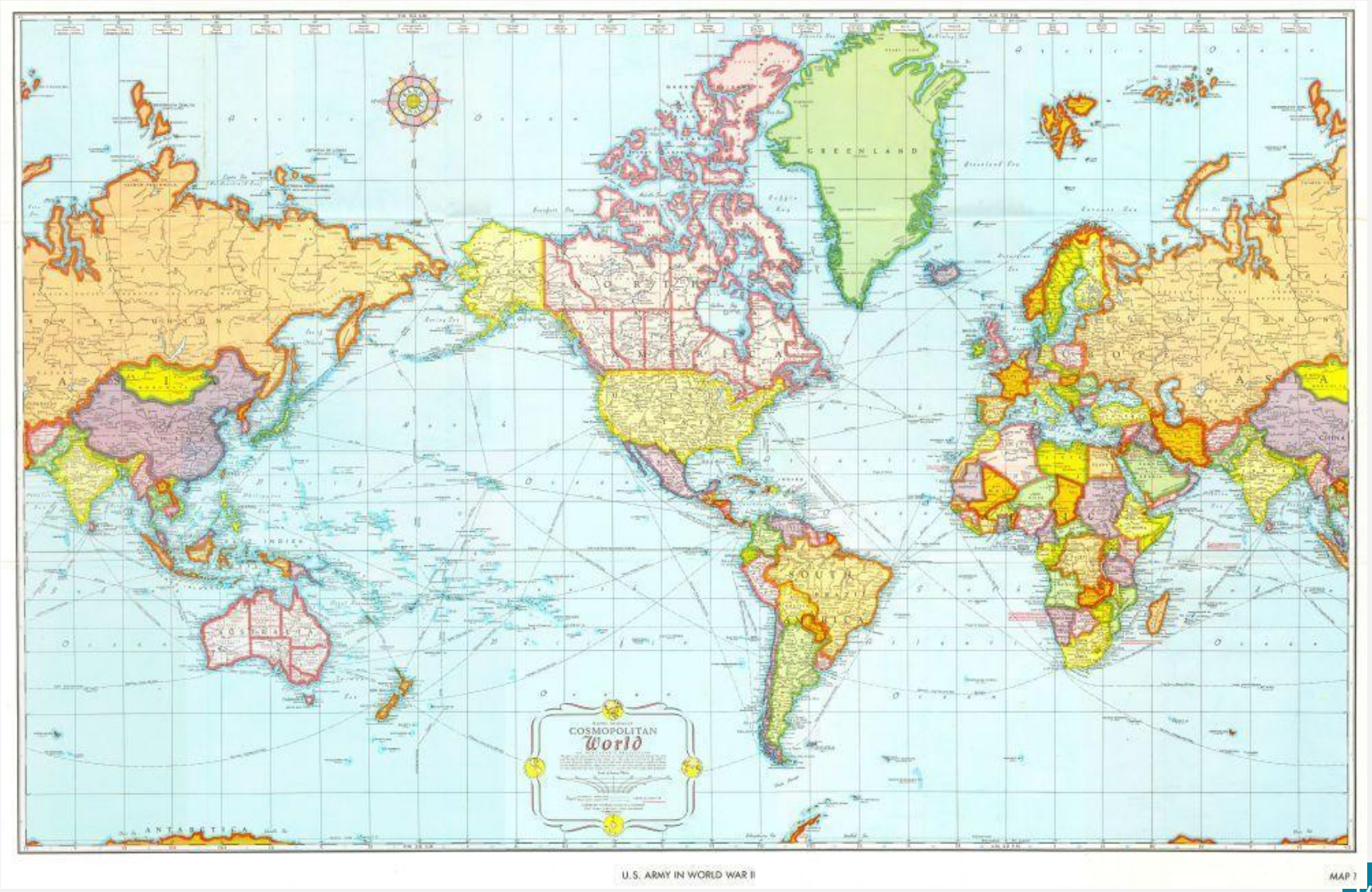
Projecció Mercator

Context històric i cultural

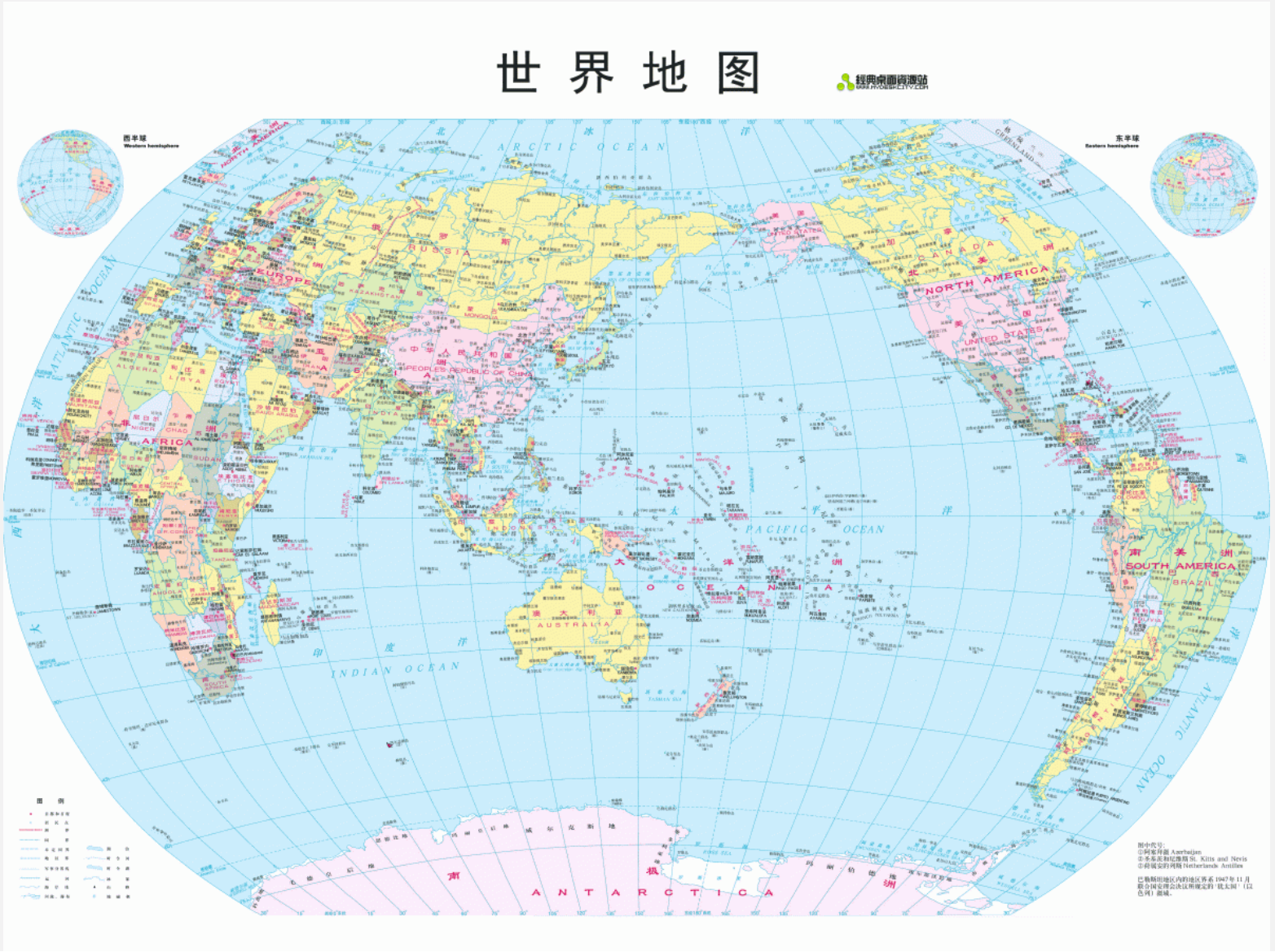

Projecció Gall-Peters

Context històric i cultural

Context històric i cultural

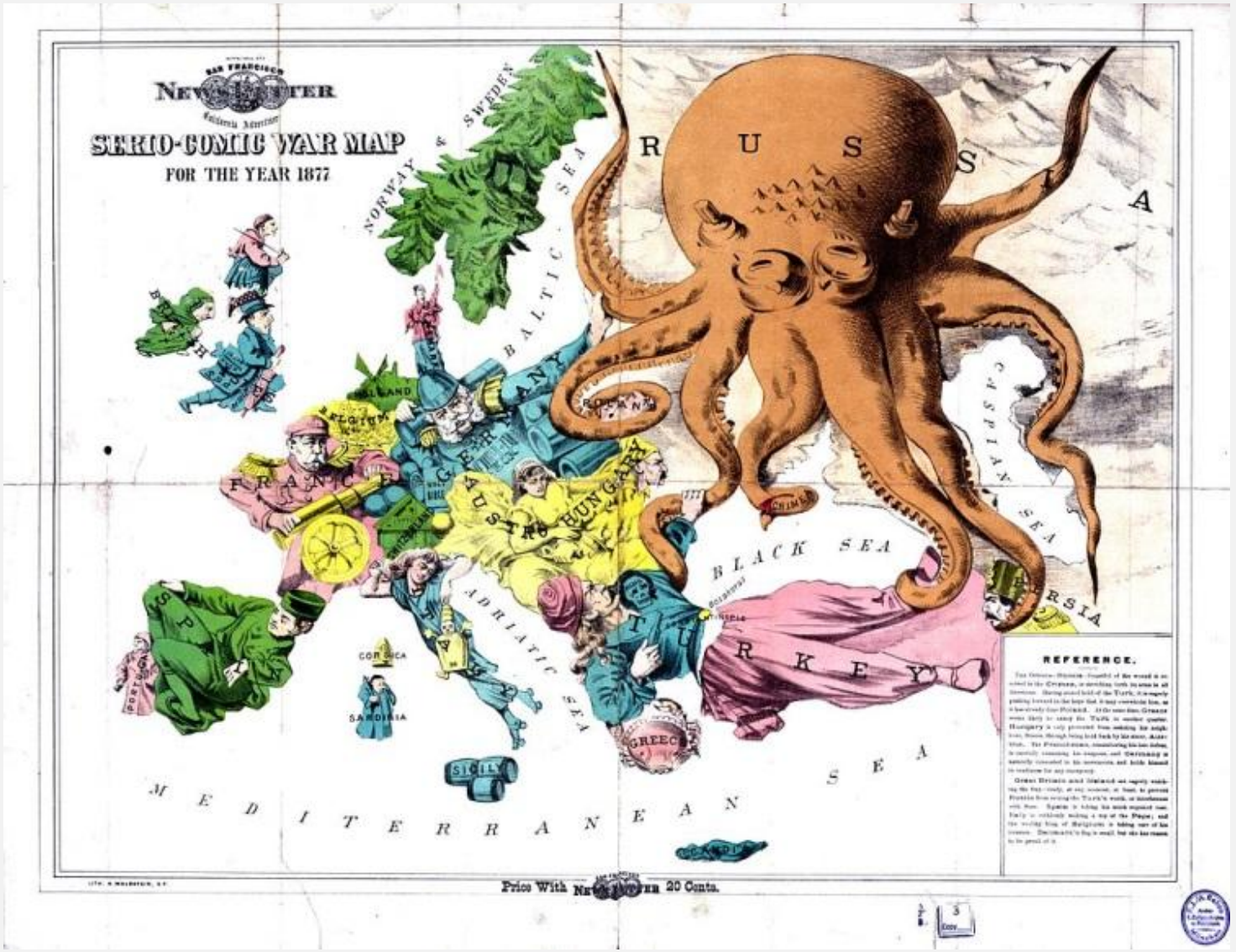
Context històric i cultural

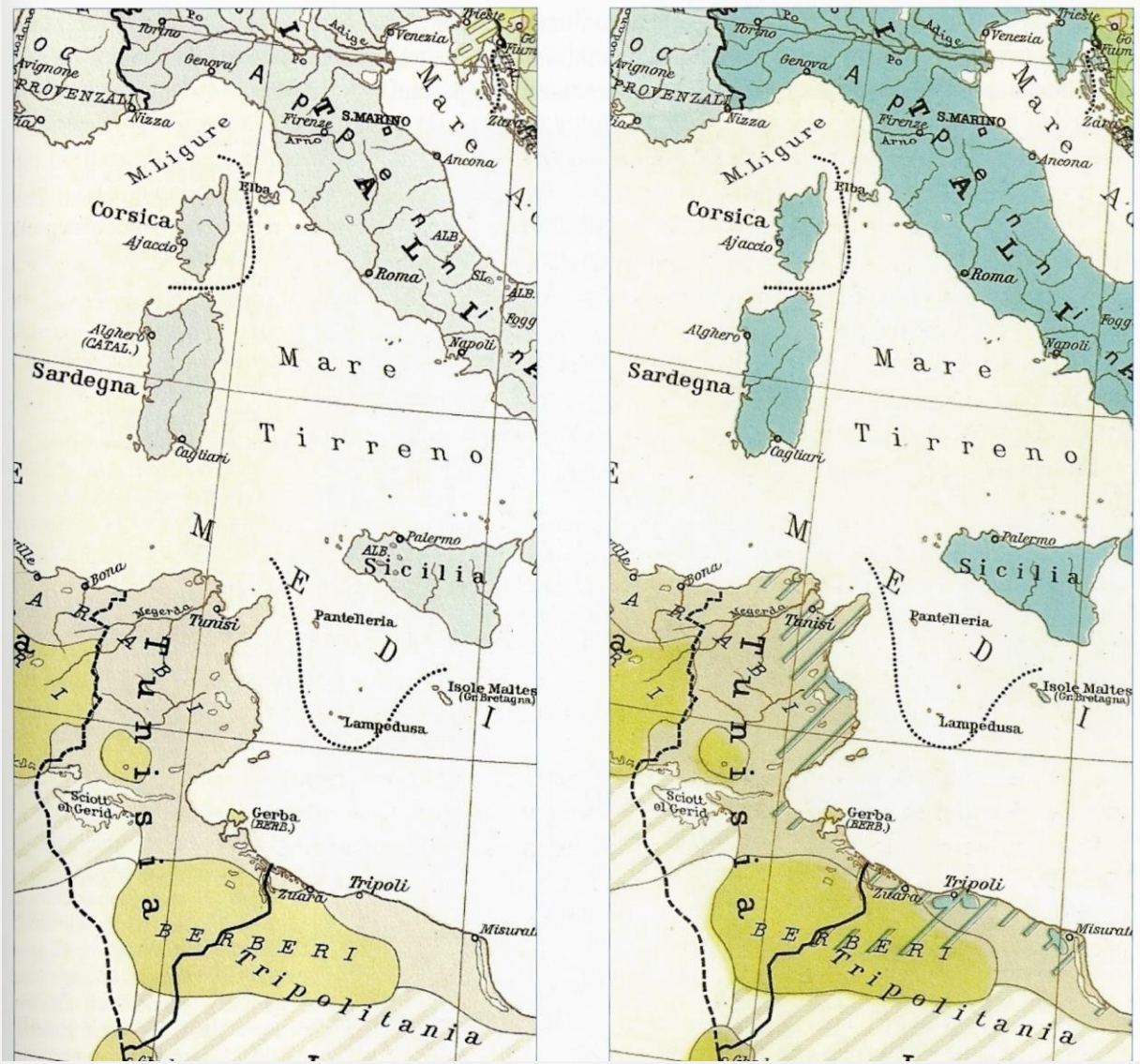
Context històric i cultural

Poder / Propaganda

Context històric i cultural: propaganda

Context històric i cultural: propaganda

Casos pràctics

Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

La col·lecció de Mapes de la Guerra Civil de la Cartoteca UAB es composa de 83 mapes de diferents sèries cartogràfiques, editats principalment entre el 1936 i el 1939.

Es poden consultar al Dipòsit Digital de Documents (DDD) de la UAB:

També podeu consultar una exposició virtual realitzada amb motiu de la presentació de la col·lecció:

Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

Aquesta col·lecció de mapes permet exemplificar algunes de les informacions que es poden extreure de la documentació cartogràfica a nivell històric. En aquest cas, analitzant la col·lecció de mapes en el seu conjunt, podem tractor els següents aspectes:

- **Desenvolupament tecnològic**: Espanya anys 30
  - Mapa nacional 1:50 000 a mig fer (països europeus amb una sèrie "nacional" actualitzada: Gran Bretanya, Itàlia, Alemanya)
  - Escàs material fotogramètric
  - Sèrie completa 1:200 000 sense corbes i obsoleta: Mapa militar itinerario de España. Full 36 Calatayud

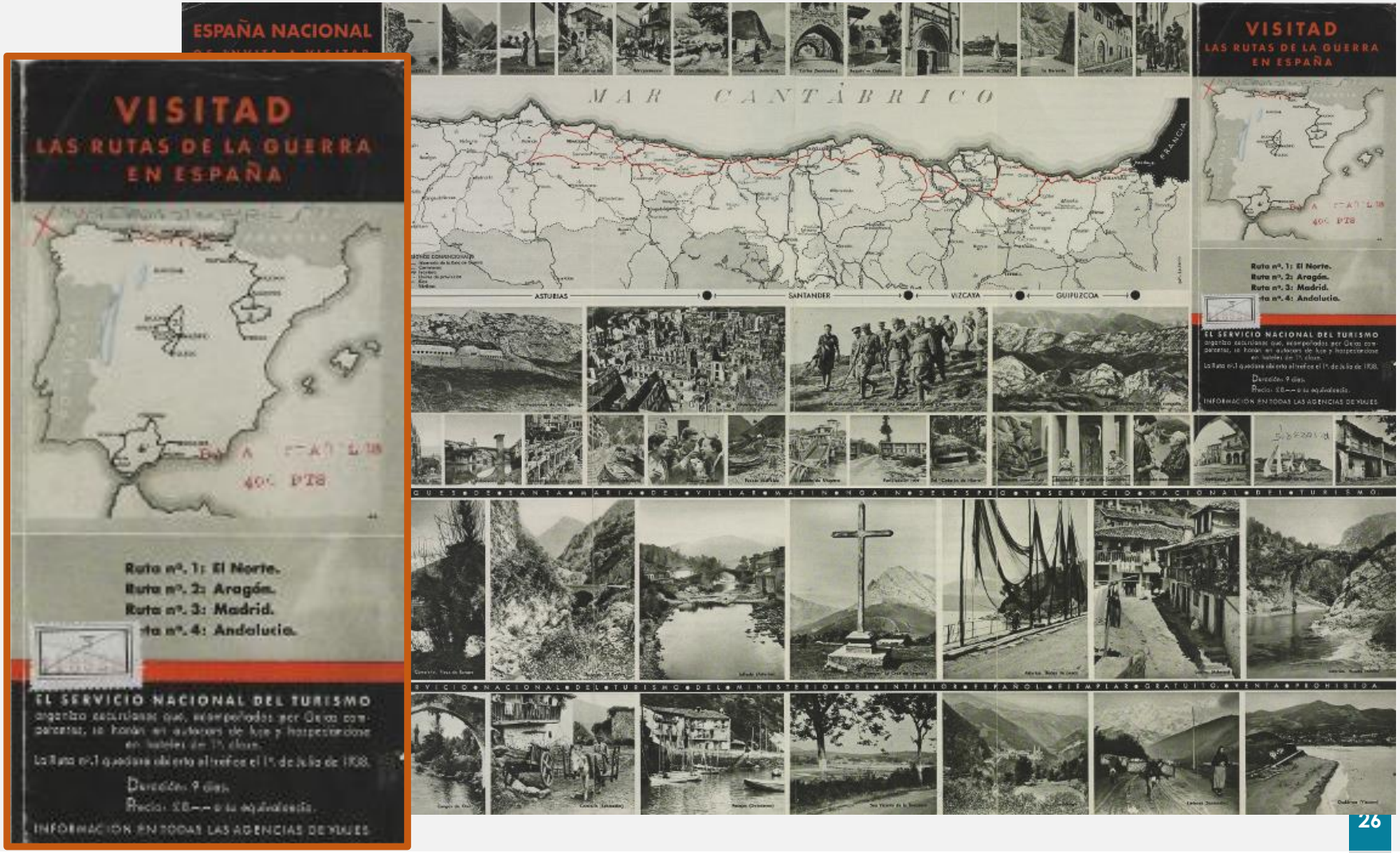
Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

- **Qüestions territorials**: Catalunya
  - Divisions administratives: vegueries
  - Canvis toponímics amb el govern republicà
  - Exemples: Mapes de vegueries del 1937

- **Història militar**: desenvolupament del conflicte bèl·lic
  - Revolta a l'Àfrica: arribada dels nacionals a la Península. Mapa Michelín de carreteras: full 49 Granada – Alicante
  - Ajuda estrangera al bàndol franquista. Alemanys: full 900 La Cardenchosa ; italians: full 84 Espinosa ; fotografia aèria: bombardejos alemanys. Fotografies Amposta - Cherta

Cas pràctic: Mapes de la Guerra Civil

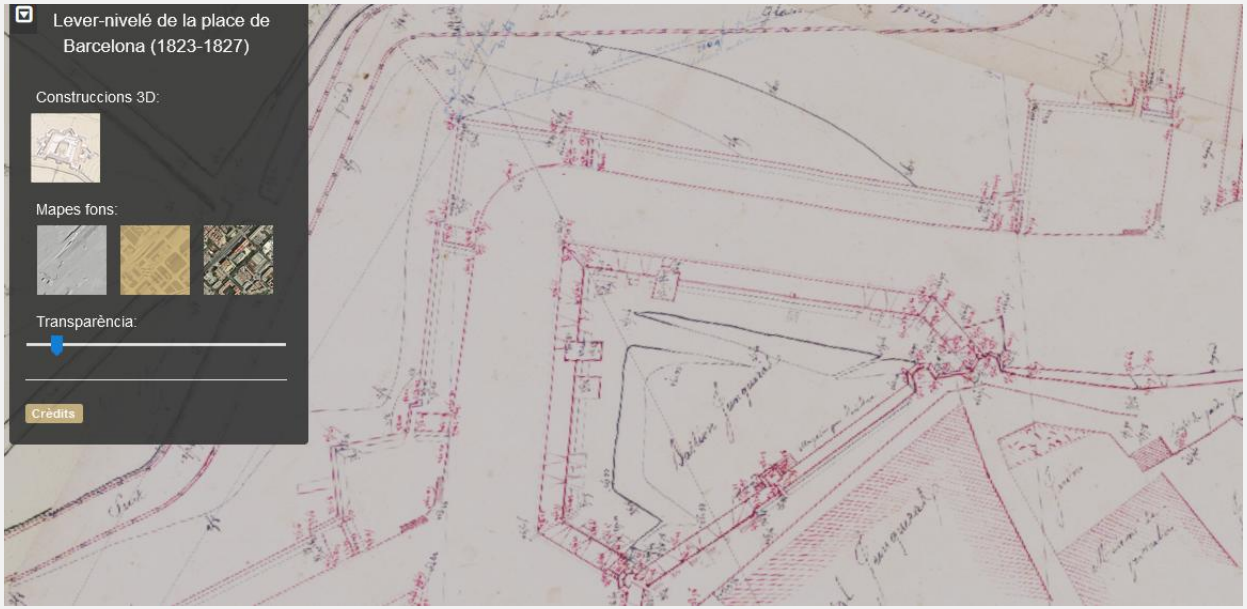
- **Turisme de guerra**: el mapa com a propaganda. Juliol 1938.

Cas pràctic: Lever-nivelé Barcelona

El Lever-nivelé de la place de Barcelona és un mapa a escala 1:1 000, realitzat en 54 fulls per l'exèrcit francès entre el 1823 i el 1827, en el context de la intervenció militar francesa dels Cent Mil Fills de Sant Lluís.

En la seva versió digital, és consultable a través de l'aplicació desenvolupada per l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya:

Cas pràctic: Lever-nivelé Barcelona

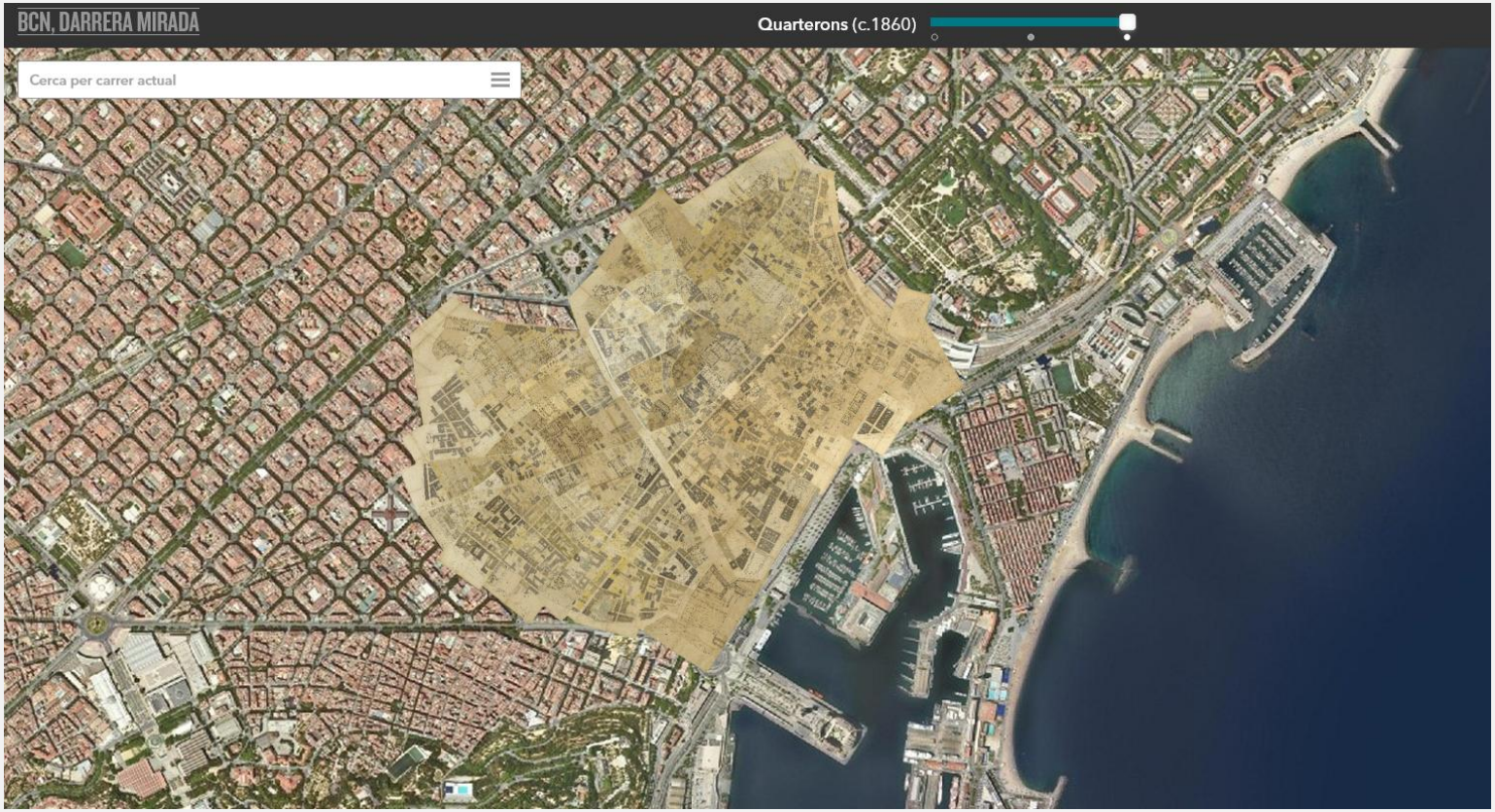
Aquest mapa permet analitzar dos aspectes diferenciats:

- **L'evolució de les tècniques cartogràfiques**: inici de la representació del relleu per mitjà de les corbes de nivell.
- **La descripció detallada de l'entorn del Pla de Barcelona** uns 40 anys abans que es comenci a realitzar el Pla Cerdà:
  - Relleu, hidrografia, obres hidràuliques, xarxes viàries.
  - Usos del sòl (tipus de conreus).
  - Edificacions: muralles i altres infraestructures defensives, construccions aïllades.
  - Toponímia i informacions textuals

En el cas del Lever-nivelé, la **reutilització de les informacions anteriors** ha permès realitzar una nova aportació a la història de Barcelona: la reconstrucció en 3D del Fort Pius, fortificació aixecada el 1719 per Felip V i derruïda el 1868.

Cas pràctic: Barcelona darrera mirada

Web de Barcelona darrera mirada a l'Arxiu Històric de la Ciutat

Recursos cartogràfics a la xarxa

Recursos cartogràfics a la xarxa

A continuació trobareu una breu selecció de recursos de cartografia antiga disponibles gratuïtament per a la seva consulta i/o descàrrega. Existeixen múltiples llocs on trobar-ne, però us oferim una sèrie de webs que us permetran iniciar la vostra recerca.

- Cartoteca Digital de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

- Catálogo de la Cartoteca del Instituto Geográfico Nacional

- Old Maps Online

- David Rumsey Map Collection

Recursos cartogràfics a la xarxa

Òbviament, trobareu també material cartogràfic antic als diposits digitals de les grans institucions i recolectors internacionals:

- Library of Congress
- British Library
- Gallica – BnF
- Europeana

i als d'àmbits més propers:

- Memòria Digital de Catalunya
- Biblioteca Nacional de Espanya

Crèdits de les imatges

- Diapositives 5 i 6: Mapes antics de Tarragona extrets de la Cartoteca Digital ICGC. Mapa del 2020 i imatges del Llobregat, del VISSIR [Consultat el 20-10-2025]:
  - Mapa de 1668
  - Mapa de 1880
  - Mapa de 1958

- Diapositiva 10: mapa de Ptolomeu extret del blog EsasCosas. "El mapa de Ptolomeo". [Consultat el 20-10-2025]

- Diapositiva 11: Mapamundi de Sant isidor de Sevilla extret de: Wikipedia. "Mapa de T en O". [Consultat el 20-10-2025] i Mapamundi de Hereford (1300 aprox.) extret de : Wikipedia. "Mapamundi de Hereford". [Consultat el 20-10-2025]

- Diapositives 13 i 14: Mapamundi de Mercator (1569) i mapamundi projecció Mercator extrets de: Wikipedia. "Proyección de Mercator". [Consultat el 20-10-2025]

- Diapositiva 15: Mapamundi projecció Gall-Peters extret de: Wikipedia. "Proyección de Peters". [Consultat el 20-10-2025]

- Diapositives 16, 17 i 18: mapes del món nord-americà, xinès i australià extrets de: Geografía infinita. "El mapa del mundo es distinto para cada país". [Consultat el 20-10-2025]

Crèdits de les imatges

- Diapositiva 20: Mapa satírico de Europa (1877). Frederick Rose. Extret de "Rusia, la (más) mala de la película en los mapas satíricos". Blog Geografia Infinita [Consultat el 20-10-2025]

- Diapositiva 21: Imatges comparatives de dos mapes etnogràfics del Touring Club Italiano. Extrets de Cartografia, ideologia i poder, p. 383 (referència completa al registre del catàleg), versió en paper i digital [Consultat el 20-10-2025]

- Diapositiva 26: *Visitad las rutas de la guerra en España*. Consultable a la Biblioteca Virtual de Castilla-La Mancha [Consultat el 20-10-2025]

La resta d'imatges inserides a la presentació pertanyen al fons de la Cartoteca UAB o incorporen les seves pròpies referències.

Gràcies!

#bibliotequesUAB

